

કાલુષ્ય, સંજ્ઞા, મોહ, રાગ, દ્વેષ આદિ અશુભના
પરિહારને મનગુપ્તિ છે ભાખેલ નય વ્યવહારમાં. ૬૬.

ટીકા :- ‘આ વ્યવહાર મનોગુપ્તિના સ્વરૂપનું કથન છે.’ નીચે નોટ. વ્યવહારચારિત્રનો અધિકાર છે ને? જેને અંતરમાં આત્મદર્શન, શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદ સ્વરૂપ, એનું જેને અંતરમાં ભાન થઈ ગયું છે, એ ઉપરાંત સ્વરૂપમાં જેની સ્થિરતા, ચારિત્રની કેટલીક સ્થિરતા થઈ છે. એને આવી મનોગુપ્તિ વ્યવહારે હોઈ શકે છે. મનોગુપ્તિનો વિકલ્પ છે. ‘મુનિને મુનિત્વોચિત...’ નોટમાં. મુનિની વ્યાખ્યા છે. વાસ્તવિક મુનિપણું કેવું હોય, એમાં વ્યવહાર કેવો હોય. અંતર સ્વરૂપ જેણે આનંદ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરી છે. સમ્યગ્દર્શનમાં આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ (છે) એવી આત્માની ઉપલબ્ધિ-પ્રાપ્તિ કરી છે. એ ઉપરાંત સ્વરૂપમાં શાંતિ અને સ્થિરતાની જાગૃતિ કેટલીક થઈ છે. એને અશુભથી ગોપવીને શુભભાવ થાય, એને વ્યવહાર મનોગુપ્તિ કહે છે. આટલી શરતો સહિત.

એ ‘મુનિને મુનિત્વોચિત...’ એને લાયક ‘શુદ્ધપરિણતિની સાથે વર્તતો...’ એટલે કે આત્મા પવિત્ર આનંદ છે, એની અવસ્થા પરિણતિ શુદ્ધ તો થઈ છે. સમ્યગ્દર્શનમાં પણ આત્મા આનંદ છે એની શુદ્ધ અવસ્થા થોડી થઈ છે. મુનિને વિશેષ શુદ્ધ દશા થઈ છે. આનંદ અને શાંતિની પવિત્રતા એને ઘણી પરિણમી ગઈ છે. આહાહા...! એની ‘સાથે વર્તતો...’ એવી શુદ્ધ દશાની સાથે રહેતો ‘(હઠ વગરનો) મન-આશ્રિત,...’ ભાવ શુભોપયોગ. ‘વચન-આશ્રિત કે કાય-આશ્રિત શુભોપયોગ...’ રાગ. ‘શુભોપયોગ તેને વ્યવહાર ગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે,...’ લ્યો. વ્યવહારગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ, મનને અશુભથી ગોપવું છે અને શુભમાં પ્રવર્તે છે.

‘કારણ કે શુભોપયોગમાં મન, વચન કે કાય સાથે અશુભોપયોગરૂપ જોડાણ નથી.’ એમ. એટલે ગુપ્તિ એમ કહે છે. શુભરાગમાં અશુભરાગ નથી. શુદ્ધ પરિણતિ ન હોય, જ્યાં આગળ આત્માની પવિત્રતા શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને શાંતિરૂપ પરિણમન ન હોય, એનો શુભોપયોગ જે હોય એ હઠ સહિત હોય છે. તે શુભોપયોગ વ્યવહારગુપ્તિ પણ કહેવાતી નથી. આહાહા...! શું કહ્યું? કે વ્યવહારગુપ્તિ એને કહેવાય, કે જેને આત્માનો આનંદ અને

ર પ્રત્યયો = આસ્રવો; કારણો. (સંસારના કારણોથી આત્માનું ગોપન-રક્ષણ કરવું તે ગુપ્તિ છે. ભાવપાપાસ્રવો તેમ જ ભાવપુણ્યાસ્રવો સંસારના કારણો છે.)

જ્ઞાન અને પવિત્રતાની પ્રભુતા શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને શાંતિમાં પરિણમી છે. સ્વભાવને આશ્રયે વીતરાગી પરિણતિ, વીતરાગી અવસ્થા થઈ છે. એને હઠ વિનાનો અશુભથી ગોપનરૂપ મનનો શુભભાવ, એને વ્યવહારગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. પણ જેને એ શુદ્ધ પરિણતિનો અનુભવ જ નથી, આત્મા આનંદની શુદ્ધ પરિણતિ જ જેને પ્રગટ થઈ નથી, એવા અજ્ઞાનીના શુભભાવને હઠવાળો એ તો શુભભાવ છે. એથી એને વ્યવહારગુપ્તિ પણ કહેવામાં આવતી નથી. આહાહા...! ભારે શરતો. આવો માર્ગ છે, ભાઈ! એને શું માર્ગ છે એવું જાણવું એણે તો પડશે ને? કેમ કે આત્માનું સમ્યગ્દર્શન, આત્મજ્ઞાન અને એનું ચારિત્ર એ મુક્તિનું કારણ છે. સ્વરૂપમાં રમણતા, આનંદમાં રમણતા, ચરવું, રમવું, જમવું, આનંદનો અનુભવ કરવો, એવું જે ચારિત્ર હોય છે, એને સાચું ચારિત્ર અને મુક્તિનું કારણ કહે છે. એવી ચારિત્ર દશામાં શુદ્ધોપયોગરૂપ પરિણમન જ્યારે ન હોય, ત્યારે એને આવું અશુભથી ગોપનરૂપ શુભના ભાવરૂપ શુભોપયોગરૂપ મન વ્યવહારે ગુપ્તિ કહેવાય છે. ચેતનનો અરૂપી મધુર જેનો આનંદ સ્વાદ છે. આહાહા...! આવે છે ને? એ નીચે નોટની વ્યાખ્યા થઈ.

હવે ‘ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નામના ચાર કષાયોથી ક્ષુબ્ધ થયેલું ચિત્ત તે કલુષતા છે.’ પહેલા કલુષતાની વ્યાખ્યા છે. મલિન પરિણામ. ક્રોધ, માન, કપટ અને લોભ એ ચાર કષાયથી કંપાયમાન, અસ્થિર થયેલી ક્ષુબ્ધતા એવું ચિત્ત, એને કલુષતા કહે છે. વ્યાખ્યા કરે છે. એ કલુષતા તો અશુભભાવ છે, એને છોડવો. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રના કેટલાક ભાવ સહિત આવા કલુષભાવને મનમાં છોડવા અને શુભભાવનું થવું, એને મનની વ્યવહારગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે.

પછી ‘દર્શનમોહ અને ચારિત્રમોહ એવા (બે) ભેદોને લીધે મોહ બે પ્રકારે છે.’ આમ જુઓ તો ચારિત્રના ભાગમાં કોઈપણ રાગ નથી એમ કહ્યું. દર્શનમોહ અને ચારિત્રમોહ બે એમાં આવી ગયા. શુભ અને અશુભરાગ બન્ને એમાં આવી જાય છે. પણ એની વ્યાખ્યા લેવી. અને ચારિત્રમોહમાં તો રાગ શુભ પણ આવી જાય અને અશુભ પણ આવી જાય. હવે એ બેની નિવૃત્તિ તો નિશ્ચય મનોગુપ્તિ થઈ. પણ એમાંથી અશુભનો ત્યાગ લેવો. શૈલી તો એ બધી છે. રાગ દોષાદિ અશુભભાવન. એટલે ટીકા પણ એવી જાતની કરી છે. એમાંથી અશુભભાવ એમ નથી. એ અશુભભાવન એમ છે. એવા જે અશુભભાવ, એને છોડવા. છોડવું ને એ બધો વ્યવહાર છે ને?

‘આહારસંજ્ઞા, ભયસંજ્ઞા, મૈથુનસંજ્ઞા અને પરિગ્રહસંજ્ઞા એવા (ચાર) ભેદોને...’ એ તો અશુભભાવ જ છે. એ ચાર તો અશુભભાવ જ છે. ચારિત્રમોહમાં તો હજી શુભરાગ પણ આવી જાય. પણ એમાંથી અશુભરાગને છોડવો અને શુભરાગમાં રહેવું એને અહીંયા વ્યવહાર મનોગુપ્તિ કહે છે. રહેવું એટલે છે, એમ. આહાહા...! એક કોર સમ્યગ્દષ્ટિ શુભ-અશુભરાગથી મુક્ત છે. આત્મા જ્ઞાનાનંદ છે એવું ભાન થતાં સમ્યગ્દષ્ટિ શુભ-અશુભ વિકલ્પથી તો ભિન્ન

જ છે. પણ અહીંયા ચારિત્રની અપેક્ષાએ અસ્થિરતાનો જે ભાવ, એના બે ભાગ. શુભની અને અશુભની. એ અશુભની અસ્થિરતા છોડીને શુભમાં હોય છે. જ્ઞાન કરે છે કે આ ભાવ છે. વ્યવહાર જાણેલો પ્રયોજનવાન છે ને? એને અહીંયા વ્યવહારે મનોગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે.

‘આહારસંજ્ઞા,...’ હોં! આહાર કરવાનો વિકલ્પ છે એ સંજ્ઞા નથી. આહાર કરવાનો વિકલ્પ છે એ સંજ્ઞા નથી. આ તો અશુભભાવ છે. મુનિને તો આહાર લેવાની વૃત્તિ હોય છે. આમ તો શાસ્ત્ર ના પાડે કે અશુભભાવ તો એને હોય જ નહિ. એટલે આહારસંજ્ઞા એ તો ગૃહિ બતાવે છે. એ ગૃહિ એને હોતી નથી. આહાર લેવાનો ભાવ એ આહારસંજ્ઞા છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘પ્રશસ્તરાગ અને અપ્રશસ્ત રાગ એવા (બે) ભેદને લીધે રાગ બે પ્રકારનો છે.’ એક શુભરાગ અને એક અશુભરાગ. એમાંથી અશુભરાગને છોડવો અને શુભરાગમાં વ્યવહાર કહેવાય એને મનોગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. અહીં તો એમ કહે છે, ઇત્યાદિ બધાને છોડવું. એ બધા અશુભપરિણામ છે. ધ્વનિ તો ઇ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એમ ગોટા ન ચાલે. અહીં તો પાઠ તો ચોખ્ખો છોડવું એમ કહે છે. પણ એનો અર્થ આટલો કરવો. અશુભ છોડવું અને શુભમાં હોય એટલી વાત. બસ. વાત હોય એમ આવે ને? આડીઅવળી કાંઈ થાય? પાઠ એવો છે ને? જુઓને. એમાં એમ ક્યાં કીધું ‘રાગદ્વોસાહસુહમાવાણં’ એમ શબ્દ છે ને? ચોખ્ખો પાઠ છે. પણ એમાંથી આમ લેવું. એમાં જે અશુભભાવ છે, એને છોડવો એટલી વાત. પાઠ પાછો વ્યવહાર છે ને? પાઠ પાછો વ્યવહારનય અને ‘વ્યવહારનયેણં પરિકહીયં’ એમ. એનો અર્થ કે અશુભને છોડતા શુભ રહે છે. એને વ્યવહારે મનોગુપ્તિ છે. બસ, આટલી જ વાત છે. એમાં કાંઈ બીજું આડુઅવળું ચાલે એવું નથી. સમજાણું કાંઈ? એ રાગના બે પ્રકાર પાડ્યા. એટલું અહીંયા લેવું જોઈએ. પણ એ બન્ને છોડ્યા છે. બન્ને છોડે તો તો નિશ્ચય મનોગુપ્તિ થઈ જાય. અહીં પાઠ વ્યવહારનયનો છે. એમાં જે બંધબેસતું હોય એનો અર્થ થવો જોઈએ ને.

દ્વેષની વ્યાખ્યા. ‘અસહજનો પ્રત્યે...’ એવા મનુષ્ય હોય કે આમ આકરી ગાળ્યું દે, માર મારે, એવા પ્રત્યેનો દ્વેષ, એવા પ્રત્યે એને વેરના પરિણામ દ્વેષ, એ છોડી દેવો. એવા મનુષ્ય હોય છે ને? એવી ગાળ્યું દે, વીંછીના ડંખ જેવા મારે. આંકડા મારે એવા આકરા શબ્દો કહે. એનો દ્વેષ ન કરવો. છતાં એના પ્રત્યે દ્વેષ, વેરના પરિણામ ન થાય. ‘અથવા અસહ્ય પદાર્થસમૂહો પ્રત્યે..’ બે. અસહ્ય જનો અને અસહ્ય પદાર્થ. બહારમાં સહન ન થાય એવા કાંટા, લોઢાના પતરા, કેટલાક હોય છે ને? જમીનમાં અંદર પથરો ચોટેલો હોય. હવે એક ઠેબુ વાગે, એ તો ઉખડે નહિ અને અહીં છોલું પાડે. પછી ઓલા ઉપર દ્વેષ કરે. જમીનમાં ઊંડો પથરો ચોટેલો હોય ને? બહારમાં જરીક નીકળેલો હોય. એ જરા આમ ઠેબુ

મારે તો નીકળી જાય. શું નીકળે? એ તો ઊંડો હોય ને. અંગુઠે મારવા જાય તો અંગુઠો છોલાય. એ પદાર્થ પ્રત્યે દ્વેષ કરે એમ કહે છે. કાંટા હોય છે, જુઓને! આ બાવળના, શું કહેવાય આ ગોરડના. એવા ચુંભે કે એ બાવળના કાંટા ઉપર દ્વેષ કરે. કહે છે, મુનિ એવા દ્વેષનો ત્યાગ કરે.

‘વૈરનો પરિણામ તે દ્વેષ છે.—ઈત્યાદિ...’ પાઠ છે ખરો ને એટલે એ પ્રમાણે જ ટીકા કરી છે. ‘અશુભપરિણામપ્રત્યયોનો....’ અશુભપરિણામરૂપી આસ્રવોનો પરિહાર. એમાંથી એટલું લેવું. સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ છે, ત્રણ કષાયના અભાવનું ચારિત્ર પણ શુદ્ધ છે, એની ભૂમિકામાં એને અશુભથી છૂટીને યોગ્ય શુભરાગ હોય છે. તેને અહીંયા મનોગુપ્તિ વ્યવહારે કહે છે. પાઠ એમ લીધો ને. ‘દ્વોસાઈઅસુહમાવાણં’ ‘પરિહારો વવહારણયેણ પરિકહિયં’ પાઠ પોતે આમ બોલે છે. ટીકા પછી એ પ્રમાણે કરવી પડે ને? પણ એનો અર્થ આમ લઈ લેવો.

પછી અર્થ કર્યો છે. ‘(અર્થાત્ અશુભપરિણામરૂપ ભાવપાપાસ્રવોનો ત્યાગ જ)’ અશુભપરિણામ ભાવપાપાસ્રવો. પૂર્ણ આસ્રવનો ત્યાગ થઈ જાય તો તો નિશ્ચયગુપ્તિ થઈ જાય. પાપના પરિણામનો ત્યાગ, સ્વરૂપની દષ્ટિ અને ચારિત્રની ભૂમિકામાં, અને શુભ પરિણામનો ભાવ આવે, એને વ્યવહારનયના અભિપ્રાયથી મનોગુપ્તિ કીધી છે. લ્યો. હવે જરી નીચે એનો અર્થ જોઈએ તો નીચે આવશે. પાઠ અશુભ પરિણામ પ્રત્યયોનો પરિહાર છે. હવે નીચે અર્થમાં પાછા પાપ-પુણ્યાસ્રવ પણ નાખ્યા છે.

‘પ્રત્યયો (એટલે) આસ્રવો; કારણો. (સંસારના કારણોથી આત્માનું ગોપન-રક્ષણ કરવું તે ગુપ્તિ છે.) આ નિશ્ચયનો અર્થ છે. ‘ભાવપાપાસ્રવો તેમ જ ભાવપુણ્યાસ્રવો સંસારના કારણો છે.’ બેથી ગોપન તે નિશ્ચયગુપ્તિ છે અને પાપાસ્રવથી ગુપ્તિ એ વ્યવહારગુપ્તિ છે. આહાહા..! લોકોને શાસ્ત્રનો અભ્યાસ ઘટી ગયો છે. અને એ વિના બધું માંડ્યું. વાસ્તવિક તત્ત્વ શું છે? કઈ રીતે પરિણામ છે? શુભ શું છે? શુદ્ધ શું છે? ત્રિકાળી શુદ્ધ શું છે? એના વાસ્તવિક દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના જ્ઞાન વિના એમ ને એમ ચાલી નીકળે, ચારિત્ર અને દીક્ષા, દખ્યા છે. એ બિચારા દખ્યા છે. આહાહા..! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ની કેટલી સ્પષ્ટ વાત છે!

ભાવપુણ્યાસ્રવ અને ભાવપાપાસ્રવ બન્ને બંધના કારણો છે. એ બન્નેને છોડે તો નિશ્ચયગુપ્તિ કહેવાય. સમ્યગ્દર્શન તો છે, સમ્યગ્જ્ઞાન છે, ત્રણ કષાયના અભાવનું ચારિત્ર પણ છે. એમાં પાપના પરિણામ છોડે તો વ્યવહાર ગુપ્તિ કહેવાય. અને પુણ્ય-પાપ છોડીને સાતમી ભૂમિકામાં જાય તો નિશ્ચયગુપ્તિ કહેવાય. ભારે! દીક્ષા લે એટલે એને છકાયના બોલ અને નવતત્ત્વ ને એવું શીખવા માંડે. દંડકની ગતાગતિ. એનું પણ કેટલાકને ઠેકાણું ન મળે. અમારે એક ‘અંજવાળીબાઈ’ હતા. ‘ઉમરાળા’ના ભાવસાર. ‘અંજવાળીબાઈ’ હતા. ‘બરવાળા’માં દીક્ષા નહોતી લીધી? ‘અંજવાળીબાઈ’ હતા. વ્યાખ્યાન બહુ કરે. અને લોકો બિચારા આ ભોઠ જેવા હોય. આ વાણિયા અત્યારના શું છે? ‘ગઢડા’માં. એની આઠ વર્ષની

દીક્ષા. એમાં હું દુકાન છોડીને ત્યાં આઠ મહિના રહ્યો હતો. પછી એને ત્યાં તો ગોરાણ્યુ, દિવાળીબાઈ, ઓલા વિશાશ્રીમાળી હતા ને તમારા નાગનેશના છે. વીસાશ્રીમાળી. અપાસરાની બહાર દુકાન હતી. એના ગોરાણી હતા. એ બિચારાને કાંઈ આવડે નહિ. આઠ વર્ષની દીક્ષા. (સંવત) ૧૯૬૦માં દીક્ષા લીધી. ૧૯૬૮માં હું ગયો. એટલે એ .. કહે, ભાઈ! ‘કાનજીભાઈ’! આમને ગતિના બોલો શીખવો. હવે ઓલી આઠ વર્ષથી વ્યાખ્યાન વાંચે. ગતાગતિના બોલ. થોકડો આવે છે ને? એ તો અમે પહેલા ૧૯૬૮માં શીખેલા. એટલે ૧૯૬૮માં આઠ મહિના રહ્યા હતા. પછી જો નીચે બેઠ કહે, .. ગોરાણી કહે. ‘કાનજીભાઈ’ નીચે બેસે તું નીચે બેસ. શીખવું છે તો કાંઈ તું પાટે બેસ અને આ નીચે બેસે એમ શીખાય? ભાવસાર હતા. ‘અંજવાળીબાઈ’ હતા. અમારા ગામના હતા. ‘ઉમરાળા’ના હતા. સંઘવી ભાવસાર હતા. ‘પોરબંદર’ રહેતા. એના મોટાભાઈની વહુ. પણ આઠ વર્ષે તો ગતાગતિના થોકડા મારી પાસે શીખ્યા. જુઓ! આ કેટલું ચાલે છે આ સંપ્રદાયમાં. ઓહો..હો..! મને એ વખતે એમ લાગ્યું હતું, પણ આ વાંચે છે. કેમ વાંચે, કેવું વાંચે, એ બોલ શીખેલા હોય. ઓલું શું કહેવાય? અળાવા... .. જુદા કાઢેલા હોય. ...ના બોલ હોય ને એમાંથી લે. ... એ શીખ્યા હોય એ વાંચે. હવે ગતાગતિની ખબર ન મળે. ક્યાંથી કોણ જાય. આઠ વર્ષની વાત છે. એને મૂળ વાત એવી થઈ ગઈ કે બસ લૂંગડા ફેરવો અને થઈ જાવ ત્યાગી. તત્ત્વ શું છે હજી. શ્રદ્ધા-જ્ઞાન તો એક કોર રહ્યું, પણ વ્યવહારુ જ્ઞાન આ જીવ ક્યાં જાય અને ક્યાંથી આવે અને શું થાય. એની ખબર ન મળે.

અહીં કહે છે, ‘વ્યવહારનયના અભિપ્રાયથી મનોગુપ્તિ છે.’ એમ કીધું ને? પાઠમાં એમ છે ને. અભિપ્રાય વધારે નાખ્યો. ‘વ્યવહારનયામિપ્રાયેણ’ આહાહા..! સમ્યગ્દર્શન આત્માના ભાનપૂર્વક સાચું ચારિત્ર વર્તતું હોય, એને શુદ્ધોપયોગનો જ્યારે અભાવ હોય ત્યારે એને આવો શુભભાવ હોય છે. એને વ્યવહાર મનોગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. એ શુભથી પણ છૂટીને શુદ્ધોપયોગમાં રમે, એ તો નિશ્ચય મનોગુપ્તિ થઈ ગઈ. આ વ્યવહાર મનોગુપ્તિ આસ્રવનું કારણ છે. એનાથી પુણ્યાસ્રવ આવે. મનને અશુભથી ગોપવવું એનાથી પુણ્યાસ્રવ આવે. ધર્મ નહિ. આહાહા..!

શ્લોક-૯૧

(વસંતતિલકા)

ગુપ્તિર્ભવિષ્યતિ સદા પરમાગમર્થ-
ચિંતાસનાથમનસો વિજિતેન્દ્રિયસ્ય ।

बाह्यान्तरङ्गपरिषद्गविवर्जितस्य

श्रीमज्जिनेन्द्रचरणस्मरणान्वितस्य ॥११॥

[હવે ૬૬મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે:]

[શ્લોકાર્થ :-] જેનું મન પરમાગમના અર્થોના ચિંતનયુક્ત છે, જે વિજિતેન્દ્રિય છે (અર્થાત્ જેણે ઇન્દ્રિયોને વિશેષપણે જીતી છે), જે બાહ્ય તેમ જ અભ્યંતર સંગ રહિત છે અને જે શ્રીજિનેન્દ્રચરણના સ્મરણથી સંયુક્ત છે, તેને સદા ગુપ્તિ હોય છે. ૯૧.

શ્લોક-૯૧ ઉપર પ્રવચન

[હવે ૬૬મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે:]

૯૧મો શ્લોક.

गुप्तिर्भविष्यति सदा परमागमार्थ-

चिंतासनाथमनसो विजितेन्द्रियस्य ।

बाह्यान्तरङ्गपरिषद्गविवर्जितस्य

श्रीमज्जिनेन्द्रचरणस्मरणान्वितस्य ॥११॥

વ્યવહાર નાખ્યો છે લ્યો.

જે મુનિ. સમ્યગ્જ્ઞાની, સમ્યગ્દર્શની, સમ્યક્ચારિત્રી ‘જેનું મન પરમાગમના અર્થોના ચિંતનયુક્ત છે,’ ભાષા જોઈ? પરમાગમ. સર્વજ્ઞે કહેલા. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથે કહેલા પરમ આગમો. સમજાણું કાંઈ? એમાં ‘જેનું મન પરમાગમના અર્થોના ચિંતનયુક્ત છે,...’ છે શુભ વિકલ્પ. જુઓ! ભગવાનના નહિ કહેલા એવા શાસ્ત્રો, એની અહીં વાત નથી લીધી. કારણ કે એની વસ્તુની દૃષ્ટિ જ ખોટી છે. પરમાગમ. લ્યો. આપણે આનું નામ પણ પરમાગમ મંદિર છે ને? કો’ક પૂછતું હતું કાલે ક્યારે થશે? શી ખબર પડે ક્યારે થશે. આપણને શી ખબર પડે આમાં ક્યાં ઠેકાણું છે. ૨૦ મહિના થઈ ગયા. ‘વજુભાઈ’ શું કરે અંદર બળતા હોય તો પણ. એ કો’ક પૂછતું હતું કાલે. બે વર્ષે થાશે? થાય ત્યારે ખરું. પણ આ પરમાગમ આવ્યું ને?

‘પરમાગમના અર્થોના ચિંતનયુક્ત...’ એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન સહિત, ચારિત્ર સહિત, એને શુભ વિકલ્પ અને શુભરાગ (આવે એ) વ્યવહાર મનોગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. શાસ્ત્રનું ચિંતવન, શાસ્ત્રનું વાંચન, શાસ્ત્રમાં મનને રોકે, એનું નામ શુભભાવ છે. મુનિને પણ. એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સહિત હોય એને. જેને ખોટા આગમની શ્રદ્ધા છે, એ આગમના ખોટા સાધુની શ્રદ્ધા છે, એને તો દર્શન જ જ્યાં સાચું નથી, ત્યાં ચારિત્ર તો હોતું નથી. તેથી એને મનોગુપ્તિ વ્યવહારે પણ હોતી નથી. આહાહા...! શરતું ભારે, ભાઈ!

‘જેનું મન...’ વીતરાગ પરમેશ્વરે કહેલા પરમાગમ, એની ચિંતા, એના અર્થોની વિચારણામાં રોકાય છે, એ શુભભાવ છે. એ શુભભાવ છે. હવે ઓલામાં એમ કહ્યું કે સ્વાધ્યાય કરે તો અસંખ્યગુણી નિર્જરા થાય. એય...! ‘ધવલ’માં. એ નાખે ઓલો મોઢા આગળ. આવે છે કે નહિ? ‘ધવલ’માં એમ આવે છે. અહીં કહે છે, એ પરમાગમનું ચિંતવન કરે એ શુભભાવ છે એમ કહે છે. ત્યાં તો અંદર આનંદસ્વરૂપમાં ધ્યેયમાં એકાગ્રતા છે, એને લક્ષે સ્વાધ્યાય કરે છે. વિકલ્પથી ભલે હો, પણ જોર છે સ્વભાવ સન્મુખનું. એને લઈને નિર્જરા થાય છે. આ શુભભાવ તો ચિંતવન છે. પરમાગમનો વિચારણાનો વિકલ્પ છે. લ્યો. લોકો એ નાખે. આ લોકો કહે આ નાખે અને ઓલું અમારું નાખતા નથી, વળી એમ કહે. ભાઈ! સંભારીએ છીએ નથી નાખતા ક્યાં? એય...!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પરમાગમમાં ક્યાંક કીધું છે. સ્વાધ્યાય કરતા અસંખ્યગુણી નિર્જરા કીધી છે. અહીં પરમાગમનું ચિંતવન કરતાં શુભભાવ કીધો છે. ઓલું તો સ્વાધ્યાયમાં સ્વનો આશ્રય છે, એને લક્ષે, શુદ્ધિને લક્ષે થાય છે. એ તો ‘પ્રવચનસાર’માં ન કહ્યું? જ્ઞાનને લક્ષે જ્ઞેયોનું જ્ઞાન કરવું. આવે છે ને? ભાઈ! ‘પ્રવચનસાર’ જ્ઞાન અધિકાર પૂરો થઈ ગયો. ... અંતરમાં આત્માનું જ્ઞાન થયું છે, એને લક્ષે હવે જ્ઞેયો. છ દ્રવ્ય આદિનું લે છે. અહીંયા દર્શનનો અધિકાર છે. જ્ઞેય અધિકાર કહો, દર્શન અધિકાર કહો. એનું વાંચન, શ્રવણમાં ઉપયોગ જોડાય છે આત્મામાં. એની પ્રતીતિથી આત્માનું ચિંતવન, શાસ્ત્રનું ચિંતવન કરે છે, તો એને સ્વના આશ્રયથી નિર્જરા થાય છે. અહીં પરનો એકલો વિકલ્પ છે એટલી વાત લેવી છે.

‘જેનું મન પરમાગમના અર્થોના ચિંતન...’ શું કહે છે? એવા અર્થો, શબ્દોનો ભાવ, વિચારવામાં મન (રોકાય).

મુમુક્ષુ :- તો મુનિઓને અર્થ નહિ આવડતો હોય?

ઉત્તર :- આવડે છે પણ વિશેષ, સ્વાધ્યાય કરતા વિશેષ છે કે નહિ? .. આવે છે ને. ગમે તેટલું હોય, સર્વાર્થસિદ્ધના દેવ ઉત્તર-ઉત્તર સાગર સુધી સ્વાધ્યાય કરે છે, લ્યો.

મુમુક્ષુ :- એ તો ચોથા ગુણસ્થાને.

ઉત્તર :- ચોથા ગુણસ્થાને. છતાં એનો પાર નથી આવતો. એવો સ્વાધ્યાય. ઉત્તર સાગર કોને કહે? એક સાગરમાં દસ કોડાકોડી પલ્યોપમ, અને એક પલ્યોપમમાં અસંખ્યાતા અબજ વર્ષ. એક પલ્યના અસંખ્યમા ભાગમાં. એક પલ્યના અસંખ્ય ભાગમાં અસંખ્યાતા અબજ વર્ષ. એવો એવો અસંખ્યગુણો પલ્યોપમ, એવા દસ કોડા કોડીનો એક સાગરોપમ, એવી ઉત્તર સાગરની સ્થિતિ સર્વાર્થસિદ્ધના દેવની છે. અત્યારે એકાવતારી છે. સ્વર્ગના દેવ સર્વાર્થસિદ્ધમાં છે. ત્યાંથી નીકળીને મનુષ્ય થઈને મોક્ષે જવાના છે. એ ઉત્તર સાગર સુધી સ્વાધ્યાય કરે. શુભ વિકલ્પ. ત્યાં એને કાંઈ બાયડી નથી, વેપાર નથી. આહાહા...! દેવો

ભેગા થઈ સ્વાધ્યાય કર્યા કરે, ચર્યા, વાર્તા. બાયડી નહિ, છોકરા નહિ, ધંધો નહિ, દુકાન નહિ, તાર-ટપાલ નહિ, વકીલાતનું ભણતર નહિ. વકીલાતના કાયદા કાઢવા એ કાંઈ ત્યાં છે? આહાહા...! તો પણ અંતે અંદર જઈ મુનિ થશું અને વીતરાગતા પ્રગટ કરીને શ્રેણી કરશું ત્યારે કેવળ થશે. આ કારણે કેવળ થશે નહિ. આહાહા...!

અહીં તો શુભભાવ સિદ્ધ કરવો છે ને? એ શુભભાવ છે. એમ. એકાવતારી છે. એક ભવે મોક્ષ જનારા સંખ્યાતા દેવ સર્વાર્થસિદ્ધમાં છે. મુનિ હતા ભાવલિંગી સંત, એ ત્યાં જાય. એકલા સમકિતી ન જઈ શકે. સમકિત સહિત ચારિત્ર હોય, એવા ત્યાં એકાવતારી થઈને સર્વાર્થસિદ્ધમાં અસંખ્યાતા દેવ છે. બધા એકભવતારી છે. એક જ ભવ છેલ્લો મનુષ્યનો દેહ. ઉત્ત સાગર સુધી સ્વાધ્યાય કરે પણ એ શુભઉપયોગ છે એમ કહેવું છે. જેટલું સ્વનું લક્ષ રહે છે એટલી ત્યાં નિર્જરા થાય છે. કહે છે, કે ધર્માત્મા મુનિની વ્યાખ્યા છે ને અત્યારે તો?

‘જેનું મન પરમાગમના અર્થોના ચિંતનયુક્ત છે, જે વિજિતોદ્રિય છે. (અર્થાત્ જેણે ઈન્દ્રિયોને વિશેષપણે જીતી છે),...’ ‘જો ઙ્દિયે જિગિત્તા’ ‘જે બાહ્ય તેમ જ અભ્યંતર સંગ રહિત છે...’ લ્યો. છતાં અહીંયા વ્યવહાર એને કહેશે. ‘અને જે શ્રીજિનેંદ્રચરણના સ્મરણથી સંયુક્ત છે,...’ અહો...! જિનેશ્વરદેવ વીતરાગ પરમાત્મા સર્વજ્ઞ અરિહંતદેવ વીતરાગ આવા હોય, એનું જેને સ્મરણ વર્તે છે. યાદ કરે તો વીતરાગને યાદ કરે છે, એમ કહે છે. આહાહા...! ‘શ્રીજિનેંદ્રચરણના સ્મરણથી સંયુક્ત છે,...’ સહિત છે, જોયું? એ જ સ્મરણ છે. અહો...! જેણે વીતરાગતા પ્રગટ કરી છે, જેને રાગનો અંશ રહ્યો નથી, એવા જિનેન્દ્રદેવ એનું મુનિઓને પણ શુભરાગમાં સ્મરણ વર્તે છે.

‘તેને સદા ગુપ્તિ હોય છે.’ લ્યો. તેને આ વ્યવહાર ગુપ્તિ હોય છે. વ્યવહાર ગુપ્તિની વાત છે ને અહીં તો? કારણ કે જિનેન્દ્રનું સ્મરણ છે, પરમાગમના અર્થનું ચિંતવન છે. તો દેવ અને શાસ્ત્ર બે આવી ગયા. ગુરુ તો પોતે છે. એ વાત આવી ગઈ. બાહ્ય અને અભ્યંતર સંગ રહિત છે. દિગંબર સંતોની કથની કોઈ અલૌકિક છે. એક એક ભાવમાં પરમ રહસ્ય ભરેલું છે. ‘તેને સદા ગુપ્તિ હોય છે.’ જુઓ! નિશ્ચય ગુપ્તિ તો હોય છે પણ સાથે આ શુભરાગ તે વ્યવહાર ગુપ્તિ છે, એમ. જેટલી રાગ રહિત પરિણતિ થઈ ગઈ છે એ તો નિશ્ચયગુપ્તિ છે પણ આ જે વ્યવહાર છે એની ગુપ્તિ થઈ નથી. એથી એનો ભાવ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે.

૬૭ ગાથા.

ગાથા-૬૭

શ્રીરાજચોરભક્તકથાદિવચનસ્ય પાવહેતસ્સ ।
પરિહારો વચગુત્તી અલિયાદિણિયત્તિવચનં વા ॥૬૭॥

સ્ત્રીરાજચૌરભક્તકથાદિવચનસ્ય પાપહેતોઃ ।
પરિહારો વાગ્ગુપ્તિરલીકાદિનિવૃત્તિવચનં વા ॥૬૭॥

इह वाग्गुप्तिस्वरूपमुक्तम् ।

અતિપ્રવૃદ્ધકામૈઃ કામુકજનૈઃ સ્ત્રીણાં સંયોગવિપ્રલંભજનિતવિવિધવચનરચના કર્તવ્યા શ્રોતવ્યા ચ સૈવ સ્ત્રીકથા । રાજાં યુદ્ધહેતૂપન્યાસો રાજકથાપ્રપંચઃ । ચૌરાણાં ચૌરપ્રયોગકથનં ચૌરકથાવિધાનમ્ । અતિપ્રવૃદ્ધભોજનપ્રીત્યા વિચિત્રમંડકાવલીખંડદધિખંડસિતાશનપાનપ્રશંસા ભક્તકથા । આસામપિ કથાનાં પરિહારો વાગ્ગુપ્તિઃ અલીકનિવૃત્તિશ્ચ વાગ્ગુપ્તિઃ । અન્યેષાં અપ્રશસ્તવચસાં નિવૃત્તિરેવ વા વાગ્ગુપ્તિઃ ઇતિ ।

तथा चोक्तं पूज्यपादस्वामिभिः -

(अनुष्टुभ्)

“एवं त्यक्त्वा बहिर्वाचं त्यजेदन्तरशेषतः
एष योगः समासेन प्रदीपः परमात्मनः ॥

સ્ત્રી-રાજ-ભોજન-ચોરકથની હેતુ છે જે પાપની
તસ્યુ ત્યાગ, વા અલીકાદિનો જે ત્યાગ, ગુપ્તિ વચનની. ૬૭.

અન્વયાર્થ :- [પાપહેતીઃ] પાપનાં હેતુભૂત એવાં [સ્ત્રીરાજચૌરભક્તકથાદિવચનસ્ય] સ્ત્રીકથા, રાજકથા, ચોરકથા, ભક્તકથા ઇત્યાદિરૂપ વચનોનો [પરિહારઃ] પરિહાર [વા] અથવા [અલીકાદિનિવૃત્તિવચનં] અસત્યાદિકની નિવૃત્તિવાળાં વચનો [વાગ્ગુપ્તિઃ] તે વચન-ગુપ્તિ છે.

ટીકા :- અહીં વચનગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.

જેમને કામ અતિ વૃદ્ધિ પામ્યો હોય એવા કામી જનો વડે કરવામાં આવતી અને સાંભળવામાં આવતી એવી જે સ્ત્રીઓની સંયોગવિયોગજનિત વિવિધ વચનરચના (—સ્ત્રીઓ સંબંધી વાત) તે જ સ્ત્રીકથા છે; રાજાઓનું યુદ્ધહેતુક કથન (અર્થાત્ રાજાઓ વડે કરવામાં

આવતાં યુદ્ધાદિકનું કથન) તે રાજકથાપ્રપંચ છે; ચોરોનું ચોરપ્રયોગકથન તે ચોરકથાવિધાન છે (અર્થાત્ ચોરો વડે કરવામાં આવતા ચોરીના પ્રયોગોની વાત તે ચોરકથા છે); અતિ વૃદ્ધિ પામેલી ભોજનની પ્રીતિ વડે મેંદાની પુરી ને ખાંડ, દહીં-ખાંડ, સાકર ઇત્યાદિ અને પ્રકારનાં અશન-પાનની પ્રશંસા તે ભક્તકથા (ભોજનકથા) છે. — આ બધી કથાઓનો પરિહાર તે વચનગુપ્તિ છે. અસત્યની નિવૃત્તિ પણ વચનગુપ્તિ છે. અથવા (અસત્ય ઉપરાંત) બીજાં અપ્રશસ્ત વચનોની નિવૃત્તિ તે જ વચનગુપ્તિ છે.

એવી રીતે (આચાર્યવર) શ્રી પૂજ્યપાદસ્વામીએ (સમાધિતંત્રમાં ૧૭મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :-

“[શ્લોકાર્થ :-] એ રીતે બહિર્વચનોને ત્યાગીને અંતર્વચનોને અશેષતઃ (સંપૂર્ણપણે) ત્યાગવાં,— આ, સંક્ષેપથી યોગ (અર્થાત્ સમાધિ) છે—કે જે યોગ પરમાત્માનો પ્રદીપ છે (અર્થાત્ પરમાત્માને પ્રકાશનાર દીવો છે).”

ગાથા-૬૭ ઉપર પ્રવચન

હવે વચનગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહ્યું. પહેલા મનોગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહ્યું.

શ્રીરાજચોરભક્તકહાદિવચનસ્સ પાવહેઉસ્સ ।

પરિહારો વચગુત્તી અલિયાદિણિયત્તિવચનં વા ।।૬૭ ।।

સ્ત્રી-રાજ-ભોજન-ચોરકથની હેતુ છે જે પાપની

તસ્ય ત્યાગ, વા અલીકાદિનો જે ત્યાગ, ગુપ્તિ વચનની. ૬૭.

આહાહા..! એક બાજુ એમ કહે, કે રાગના ત્યાગનો કર્તા પણ આત્મા નથી. એવું એનું સ્વરૂપ જ છે. રાગનો ત્યાગ કર્તા કહેવો એ પણ વ્યવહારનયનું કથન છે. લ્યો, આ ત્યાગનું આ. આત્મા રાગનો ત્યાગ કરે છે, એ પણ એક વ્યવહારનયનું કથન અન્યથા છે, એમ કહે છે. પરમાર્થે જોઈએ તો ભગવાનઆત્મા રાગના ત્યાગનો કર્તા પણ નથી. રાગના ભાવનો કર્તા તો નથી પણ એના ત્યાગનો કર્તા નથી. આહાહા..! અહીં કહેવું છે કે વચનનો ત્યાગ કરે. એ બધા વ્યવહારનયના કથનો છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- વિરોધ ન આવ્યો ને.

ઉત્તર :- વિરોધ બિલકુલ નથી. બે નયનું કથન જ વિરોધ હોય. બે નયના કથનો જ વિરુદ્ધ છે. બે નય શેની પડી? આહાહા..! ઝીણું ભારે, ભાઈ! વસ્તુની સ્થિતિ જ એવી છે. ‘તસ્ય ત્યાગ, વા અલીકાદિનો’ ત્યાગગુપ્તિ વચનની કહો. આ ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ કહે.

‘સમયસાર’માં ‘કુંદકુંદાર્યા’ કહે, રાગનો ત્યાગ આત્મા કરતો નથી. ત્યાગ શું કરે? સ્વરૂપમાં આનંદમાં પડ્યો છે ત્યાં રાગ ઉત્પન્ન થતો નથી. એનું નામ રાગ ત્યાગ કરે છે એ વ્યવહારના કથનો છે. આહાહા...! ભારે આકરું. અહીં કહે કે વચનનો ત્યાગ કરે. એનો અર્થ વાણી. વાણીનો ત્યાગ ક્યારે છે કે બોલવામાં અશુભભાવ નથી તો એણે એ જાતનો વાણીનો ત્યાગ કર્યો એમ કહેવાય. વાણીનો ત્યાગ અસદ્ભૂત વ્યવહારનય ક્યાં છે? આત્મા વાણી બોલે છે ક્યાં અને વાણીને આત્મા છોડે છે ક્યાં? હું મૌન રહું. મૌન કોણ રહે. આત્મા વાણી બોલી શકે? વાણી થવાની અટકાવી શકે? આહાહા...!

ટીકા :- ‘અહીં વચનગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.’ લ્યો. સ્ત્રીકથાની વ્યાખ્યા કરે છે. એવી સ્ત્રીકથા મુનિ અશુભભાવને છોડી દે છે, એમ કહે છે. ‘જેમને કામ અતિ વૃદ્ધિ પામ્યો હોય...’ કામની વાસના જેને અતિ વૃદ્ધિ પામી હોય. ‘એવા કામી જનો વડે કરવામાં આવતી અને સાંભળવામાં આવતી એવી જે સ્ત્રીઓની સંયોગવિયોગજનિત વિવિધ વચનરચના...’ એવી જે સ્ત્રીઓની સંયોગવિયોગજનિત. આવી સ્ત્રીનો સંગ હોય, આવી સ્ત્રી ન હોય તો આમ થાય, એવી ‘વિવિધ વચનરચના (–સ્ત્રીઓ સંબંધી વાત) તે જ સ્ત્રીકથા છે;...’ આહાહા...! મુનિને એવી સ્ત્રીકથા હોતી નથી. આહાહા...! મુનિને સ્ત્રીનો પરિચય જ હોતો નથી એમ કહે છે. સમજાણું? એને વળી શીખવવું, અડધો કલાક બે ગાથા શીખો. આ ધંધા તારા? એ તો સ્ત્રીકથા વિશેષ થઈ ગઈ. રાગ અને પ્રેમ... આહાહા...! એવો ભાવ મુનિને હોતો નથી.

‘રાજાઓનું યુદ્ધહેતુક કથન...’ રાજકથા. યુદ્ધમાં આમ લડાઈ થઈ, આમ થયું, આમ થયું. આહાહા...! (અર્થાત્ રાજાઓ વડે કરવામાં આવતા યુદ્ધાદિકનું કથન) તે રાજકથાપ્રપંચ છે;...’ રાજકથાનો પ્રપંચ મુનિ છોડી દે છે. એને વ્યવહાર વચનગુપ્તિ કહેવાય. રાજકથાપ્રપંચ જુઓને! અત્યારે બંગલાનું કાંઈક થાય છે લખાણ.. લખાણ.. એટલું આવે છે. આમાં પણ આવે છે. જૈન પત્રોમાં. બધે મારા માર છે. માહોમાહે મુસલમાન કાપી નાખે છે. કો’ક દેશવાળાએ પાછું કાંઈક કરેલું. યુદ્ધના શસ્ત્રો વિમાનમાં આવતા હતા, એમાં ‘કેનેડા’એ ન જવા દીધું. એને શાબાશી આપી. એવું આમાં આવ્યું હતું કાંઈક. આહાહા...! એ બધા ખુશી થાય, આ થાય એ બધી પાપકથા છે. આણે હથિયાર આને આપ્યા, આ હથિયારથી લડે છે. આમ છે એથી એનો જય થશે. હવે ધૂળમાં જય કોનો કહેવો? આહાહા...! માણસના સંહાર, બાળકના સંહાર કાળાકેર થાય છે. એવી યુદ્ધની કથાનો ત્યાગ કરે. મુનિ એવી કથામાં પડે નહિ. અહીં તો શાસ્ત્રની કથા કરવી એ પણ શુભભાવ છે. આહાહા...! શાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય, વ્યાખ્યાન. સમકિત સહિત જ્ઞાનીને, હોં! એ પણ વ્યાખ્યાન આદિ શુભભાવ છે. એ કાંઈ ધર્મ નથી. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- નિર્જરા તો થાય.

ઉત્તર :- ધૂળમાં પણ નિર્જરા નથી. શુભભાવથી નિર્જરા થાય? પણ એ વખતે એ

જાતનો વિકલ્પ હોય છે. પ્રભુનો માર્ગ તો નિવૃત્તિમાર્ગ છે. આહાહા...! એવા રાગથી પણ નિવર્તવું એવો સ્વભાવ માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ? પણ કહે છે, કે એટલો ન હોય તો એ પરમાગમ આદિની સ્વાધ્યાયમાં મનને રોકે. આહાહા...! માર્ગથી માર્ગ સમજાય.

‘ચોરોનું ચોરપ્રયોગકથન...’ ચોર આમ સંતાય, પછી આમ થાય, પછી આમ થાય. એવી વાતું આવે તો બધા માણસો ખુશી થઈ જાય. ‘ચોરપ્રયોગકથન તે ચોરકથાવિધાન છે (અર્થાત્ ચોરો વડે કરવામાં આવતા ચોરીના પ્રયોગોની વાત...)’ પહેલા આમ કરવું, પછી આમ કરવું, આમ કરવું. એવી વિકથાઓ, પાપકથા છે. આ ઢાળ સાગરને વાંચે છે ને એમાં પણ બધા ખુશી થઈ જાય. રાવણને માર્યો આમ છે, ફલાણાને આમ માર્યો. કાલે હવે રાવણને રામ મારશે. વાર્તા કહેતા હતા. ત્યાં ઓલા અરે...! આવી ને આવી વાતો. ઢાળ સાગર વાંચે છે. ઢાળ સાગર તે દિ’ નહોતું કહ્યું? નામ પછી આવ્યું. ઢાળસાગર કહેવાય. આ કૃષ્ણની વાત હોય એને ઢાળ સાગર કહે. અને રામની વાત ને રામરાજ કહેવાય. તે દિ’ કહ્યું હતું ને (સંવત) ૧૯૭૦ની સાલમાં. અષાઠ સુદ ૧૫. આજે ચૌદશ છે. તે દિ’ શરૂ કરી હતી ઢાળ સાગર. ‘બોટાદ’માં ‘રતનસિંહ’ ભાવસાર પટેલ હતા. મહારાજ! નીચે આવજો. હવે બધી વિકથા છે. મોટા રાગડા તાણવા ને ભેગા કરવા. અરે...! એટલી સામાયિક તો થાય ને. પણ સામાયિક.. એમાં આવી વિકથા સાંભળે. (મુમુક્ષુ :- બેસેને એટલીવાર સામાયિકમાં) એટલી વાર બેસે. આહાહા...! ઓલાએ આમ માર્યું, ઓલાએ આમ માર્યું, ઓલાએ આમ કર્યું ત્યાં રાજી રાજી થઈ જાય. એ બધી વિકથાઓ મુનિ ન કરે. એ પાપવૃત્તિને છોડી દે. આહાહા...!

‘અતિ વૃદ્ધિ પામેલી ભોજનની...’ કથા આવે છે. ‘પ્રીતિ વડે મેંદાની પુરી ને ખાંડ,...’ પોચી એવી મેંદાની પુરી હતી અને ખાંડ અને સાકર ઓહોહો...! શું છે પણ હવે? પાપકથા છે બધી. આહાહા...! ‘અતિ વૃદ્ધિ પામેલી ભોજનની પ્રીતિ...’ એમ કહે છે. શેની? ‘મેંદાની પુરી ને ખાંડ, દહીં-ખાંડને, સાકર...’ શીખંડ હોય ઉંચો આમ. એવું દહીં .. એમાં સાકર નાખીને .... શીખંડ. શું છે પણ હવે? વિષ્ટા છે. છ કલાક પછી એની વિષ્ટા થશે. વિષ્ટાનું પૂર્વ રૂપ છે ઇ. આહાહા...! એની આટલી પ્રીતિ શી? એની હોશું. આજ તો આમ હતું. આજ તો મેસુબ અને પતરવેલિયા હતા, હોં! ઓહો...! તેલમાં તો તળે પણ આ તો ઘીમાં તળેલા. અને એવા રાતા કરેલાં. અળવીના પાંદડા હોય ને? એને અળવીના પાન કહેવાય ને? એના ઉપર લોટ ચોપડે પછી છરીથી કટકા કરે. કટકા કરનારો ભારે હોંશિયાર હતો. સરખા કર્યા. અર...ર...! બાપા! આવી વાત! આત્માના આનંદની વાતું છોડીને. કાં પરમાગમના ચિંતવનના અર્થો છોડીને આવી કથાઓ મુનિને હોય નહિ. ખાવાની વાત તુચ્છ છે. એ તુચ્છ નથી કીધું? ‘શ્રીમદ્’ એવી તુચ્છ વાર્તા ધર્માત્માને હોય નહિ.

‘દહીં-ખાંડ, સાકર ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારનાં અશન-પાનની પ્રશંસા...’ એવો આહાર હોય,

ઉંચા પાણી હોય, મોસંબીના, દાડમના, શું કહેવાય છે ઓલું ઉંચા દાડમને? 'દિલ્હી'ના. ... 'દિલ્હી'ના દાડમ મોટા આવે. આવા મોટા દાણા. રાખી મૂકે ત્યાં. પડ્યા હોય એમાંથી થોડું થોડું ખાય. મજા કરે. મોટા મોટા.. અરે..! ધૂળની વાતું આવી તારી? એવી વિક્કથા પ્રશંસા તે ભક્તકથા (ભોજનકથા) છે.—આ બધી કથાઓનો પરિહાર તે વચનગુપ્તિ છે. અસત્યની નિવૃત્તિ પણ વચનગુપ્તિ છે.' જૂઠું બોલવાની નિવૃત્તિ અને સત્ય બોલવું એ પણ એક નિવૃત્તિ છે. 'અથવા (અસત્ય ઉપરાંત) બીજાં અપ્રશસ્ત વચનોની નિવૃત્તિ...' ભૂંડા વચનો એવા. જે વચનોથી પરિણામ ભૂંડા થાય એવા વચનોની નિવૃત્તિ એ પણ એક વચનગુપ્તિ છે. વ્યવહાર વચનગુપ્તિ છે. આત્માને પૂછે, આત્માને વાંચે, આત્માની કથા કરે એ કથા પણ એક શુભરાગ છે. સમજાય છે? એમાં પણ એને વ્યવહાર વચનગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. પાઠમાં અશુભમાં જતો નથી એ અપેક્ષાએ. વચનગુપ્તિની વ્યાખ્યા થઈ.

‘એવી રીતે (આચાર્યવર) શ્રી પૂજ્યપાદસ્વામીએ (સમાધિતંત્રમાં ૧૭મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :-’

एवं त्यक्त्वा बहिर्वाचं त्यजेदन्तरशेषतः

एष योगः समासेन प्रदीपः परमात्मनः।।

એ નિશ્ચય છે. આ નિશ્ચયની વાત છે.

‘એ રીતે બહિર્વચનોને ત્યાગીને...’ ભગવાનઆત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એમાં જોડી દેને. અહીંયા ક્યાં મઠ્ઠતનું જોડ્યું? એમ કહે છે. આહાહા..! ‘અંતર્વચનોને અશેષતઃ...’ અંતરના જલ્પ-વિકલ્પને પણ સર્વથા છોડીને. ‘અશેષતઃ...’ એટલે બધી રીતે, પૂર્ણ રીતે. ‘આ, સંક્ષેપથી યોગ (અર્થાત્ સમાધિ) છે—’ એ આ સંક્ષેપથી સમાધિ છે. સમાધિ. ‘સમાહિવરમુત્તમં દિતુ’ એવું લોગસ્સમાં આવતું નથી? અર્થની ખબર ન હોય. હાંકચે રાખે. ‘સમાહિવરમુત્તમં દિતુ, ચંદ્રેસુ નિમ્મલયરા, આઈચ્યેસુ અહિંય પયાસયરા.’ જાવ. ઊભા થઈ ગયા પડિક્કમણું થઈ ગયું. સમાધિ... સમાધિ... સમાધિ. આધિ-મનના સંકલ્પથી રહિત, વ્યાધિ-શરીરની વ્યાધિથી રહિત, ઉપાધિ-બહારના સંયોગથી રહિત. આત્માની અંતર શાંતિ, સમાધિ. ‘—કે જે યોગ પરમાત્માનો પ્રદીપ છે...’ લ્યો. આત્મા આનંદ સ્વરૂપમાં જોડાણ કરવું, મનનો સંગ છોડવો, વાણીનો સંગ છોડવો, સ્વભાવનો સંગ કરવો. આહાહા..! શુદ્ધ આનંદનું ધામ ભગવાન એનો સંગ કરવો. અસંગનો સંગ, એવો જે યોગ. સ્વરૂપની એકાગ્રતા, એ ‘પરમાત્માનો પ્રદીપ છે (અર્થાત્ એ પરમાત્માને પ્રકાશનાર (અંદર) દીવો છે).’ સમ્યગ્જ્ઞાનના નેત્ર દ્વારા, સમાધિ દ્વારા આત્માને જોવે એ પરમાત્માને પ્રકાશ કરનારો દીવો છે. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પમાં કાંઈ પરમાત્માનો પ્રકાશ થતો નથી, એમ કહે છે. પાઠ જ છે ને, જુઓને!

‘एष योगः समासेन प्रदीपः परमात्मनः’ એમ કહે છે કે વાણીનો યોગ વિકલ્પ છે એ પણ કાંઈ આત્માને પ્રકાશ કરવામાં કારણ નથી, એમ કહે છે. વચનગુપ્તિમાં નાખ્યું

ને આ? ગમે તેવો સ્વાધ્યાય કરે, ઉપદેશ કરે એ તો વસ્તુનો વિકલ્પ છે. આહાહા..! આત્મામાં જોડાણ કરી દેવું, એ જ પરમાત્માને પ્રકાશ કરનારો યોગ છે. કે જેને અહીં સમાધિની શાંતિ કહે છે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)